

)

**ЛЕКСИКО-ТЕМАТИЧНІ ГРУПИ УКРАЇНСЬКОЇ
КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ**

У статті аналізується лексико-семантичне поле криміналістичної термінології, зокрема визначаються групи криміналістичної термінології за тематичним принципом, тому кожна група термінів має спільну загальну ознаку.

Ключові слова: *термін, термінологія, криміналістична термінологія, лексико-семантичне поле.*

The article examines lexical semantic field of criminal terminology. In particular criminal terms according to thematic principles are determined. That is why each group of terms has common general feature.

Key words: *term, terminology, criminal terminology, lexical semantic field.*

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Спеціальні галузі науки і техніки за останні десятиліття активно збагатилися передовими технологіями й інноваціями, що вимагає від науково-лінгвістичної спільноти пошуків нових шляхів найменування термінологічних понять і подальшої їхньої систематизації, а відповідно і впорядкування давно існуючої термінолексики. Утворення термінів на початковому етапі формування термінологічної системи не завжди відповідає тим науковим вимогам, що роблять термін адекватним змістові поняття, тому лінгвістами вироблено мовні вимоги до терміна, що ґрунтуються на результатах багаторічних досліджень загалу науковців, вони видаються найбільш науково виваженими, чіткими й прийнятними для користування як мовознавцями, так і науковцями правової системи, у тому числі слідчими, експертами-криміналістами тощо.

Аналіз основних досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Тематичні групи різних термінологій досліджували: Л. Симоненко (біологічна), Н. Яценко (військова), О. Кучеренко (пожежно-технічна) тощо; теоретичні засади термінотворення зустрічаємо у працях Є. Карпіловської, І. Кочан, Т. Кияка, Т. Панько, В. Даниленко, Д. Лотте та ін. Формування галузевих терміносистем та їхню розбудову висвітлено в численних новітніх розвідках. Проте на сучасному етапі розвитку термінознавства вирізняють коло недостатньо вивчених питань, що потребують відповідей. Йдеться про особливості функціонування криміналістичної термінології. Наукових розвідок з цієї проблематики в сучасній українській лінгвістиці не виявлено.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Формування будь-якої термінологічної системи є досить тривалим та складним процесом. У цій статті порушені окремі питання формування термінологічної системи криміналістики як органічного складника національної наукової мови.

Лексичний склад української мови сьогодні перебуває в активному періоді розвитку, тому потребує перегляду з погляду сучасної мовознавчої науки. Найвиразніше цей процес виявляється в особливому шарі лексики – термінології, яким послуговуються наука, техніка, мистецтво та інші галузі, пов'язані з людською діяльністю й активним пізнанням світу. Криміналістична термінологія української мови – це терміносистема, ядро якої складають *терміни криміналістики* – слова або словосполучення, що

співвідносяться з криміналістичними поняттями, мають наукові визначення і вступають у системні відношення з іншими подібними одиницями мови, утворюючи разом з ними особливу систему – термінологію.

Лексико-семантичне поле криміналістичної термінології розпадається на тематичні групи, у кожному з яких входять терміни зі спільною загальною ознакою. За тематичним принципом нами було виділено десять груп термінів криміналістики:

1) назви об'єктів і предметів криміналістичних досліджень:

а) назви слідів: *сліди знярядь злону* (сліди, залишені різноманітними засобами, що використовувалися злочинцем) [17, с. 24], *сліди зубів* (утворюються при механічній взаємодії, коли зуби контактують з об'єктом, що має залишкову деформацію) [8, с. 195], *сліди коліс* (сліди статичного походження, що залишає колісний транспорт) [17, с. 24] та ін.

Наприклад: “*Сліди рук*, виявлені магнітними порошками, можна закріпити на поверхні предмета, обкуривши його парами йоду” [1, с. 75]. Або: “Особливе значення *слідів запаху* полягає в тому, що по-перше, вони не помітні для того, хто їх залишає, а, по-друге, залишаються всюди, де діє людина, якщо вона не вживає спеціальних заходів для їх знищення” [1, с. 157].

б) назви пристроїв, приладів і механізмів: “*Дактилоскоп Д-1*” (прилад, призначений для розгляду порівняльного дослідження і фотографування двох дактилокарт на фотопластинку форматом 9 x 12 або 13 x 18) [19, с. 51], *гіацинт* (прилад для виявлення живої людини, яку переховують у вантажах, контейнерах, ящиках, тюках, що перевозять на транспортних засобах) [18, с. 56], *ПРК-7, ПУФ-5, СВДШ-250, УК-1* (спеціально виготовлені для криміналістичних досліджень пристрої) [8, с. 332] та ін.

Наприклад: “Перед виїздом на місце події треба перевірити і підготувати для роботи з мікрослідами все необхідне – ліхтарик, підсвічував *УК-1*, діелектричні палочки для забору волокон, порошинок, постійний магніт, скальпель, пінцет, препарувальні голки, мікропіпетки, скляний посуд, липку стрічку “Скотч”, мікропилезабірник” [8, с. 209]. Або: “Поліетиленову флягу (*ПВЗ – пристрій відбору запаху*) здавлюють і шийку підносять до поверхні сліду, потім флягу вивільняють, поки розпрямляється і засмоктує повітря з молекулами запаху” [8, с. 205].

в) назви дій і процесів: *анатомування* (розтин трупа для наукових або судово-медичних цілей) [19, с. 16], *допит* (слідча дія) [8, с. 226], *ідентифікація* (процес встановлення тотожності або збіжності будь-яких ознак у різних об'єктах) [8, с. 86] та ін.

Наприклад: “Задача розв'язується безпосередньо на емпіричному рівні під час спілкування з суб'єктом на *допиті*” [8, с. 226].

г) назви криміналістичних експериментів і аналізів: *мультиелементний аналіз волосся* (криміналістичний аналіз) [14], *аналіз емісійний спектральний* (метод, що використовується в експертній практиці) [3, с. 201], *аналіз ознак знищення сліди в на місці події* (тактичний прийом, що використовується за відсутності явного відображення події злочину) [19, с. 15], *аналіз окремих слідів на місці події* (тактичний прийом, що дає можливість встановити причинні зв'язки між ними) [19, с. 15-16] та ін.

2) назви видів злочину: *(у)вбивство, навмисне вбивство, злочин віртуальний* [5, с. 6], *злочин тяжкий, контрабанда* (таємне провезення чи перенесення товарів через кордон, а також самі ці товари) [11, с. 154; 15, с. 177], *злочин груповий, злочин складний, підробка документів, підроблення підпису, звалтування, фальшивомонетництво* [20, с. 420] та ін.

Наприклад: “Для вчинення *навмисного убивства* існує безліч способів” [8, с. 255]. Або: “Нерідко при вчиненні злочинів ці засоби можуть поєднуватися, наприклад, при *фальшивомонетництві, контрабанді, використанні підроблених документів* та ін.” [1, с. 31]. У художній літературі: “А жандарм тим часом, хоч спав на твердій лаві, то снів про далеко приємніші речі, про “бельобунг”, грошову нагороду і перенесення в кращі

сторони, на Поділля, на російську границю, де можна було легко “зробити” товсту контрабанду: і заслужитися, і обловитися” [16, с. 143].

3) назви криміналістичних методів: *метод розслідування злочину бригадний, метод органолептичний, метод судової фотографії, метод ДНК-аналізу* [8; 5, с. 6] та ін.

У періодиці зустрічаємо: “Наприклад, метод ДНК-аналізу дає можливість практично зі стовідсотковою ймовірністю ідентифікувати особу та встановлювати біологічну спорідненість” [5, с. 6].

4) назви криміналістичних експертиз: *дактилоскопічна, одорологічна, трасологічна, портретна, молекулярно-генетична* [8] та ін.

Наприклад: “Нещодавно працівники міліції затримали двох нападників. Їх причетність до скоєння злочину беззаперечно доведена після здійснення молекулярно-генетичної експертизи, коли фахівці порівняли методом ДНК-аналізу зразки крові, взятої у зловмисників із зразками крові з місця події” [5, с. 6]. А також: “У цьому ж підрозділі експертної служби застосовується ще один доволі нетрадиційний метод криміналістичних досліджень. Я маю на увазі odoroлогічну експертизу” [5, с. 6].

5) назви зброї, її моделей і видів та її частин або елементів: *АА* (іспанський автоматичний пістолет калібру 7, 65 мм; імітація браунінга 1906 р.) [18, с. 9], *автомат* (пістолет-кулемет) [11, с. 12], *ручна автоматична скорострільна зброя* [6, с. 12]; *автомат Калашникова (АК)* автомат створений у 1946 р. М.Т. Калашниковим, *автомат Федорова зразка 1916 р.* (російський двадцятип’ятизарядний автомат калібру 6, 5 мм) [18, с. 11] *нунчаку* (холодна зброя ударно-роздроблюючої дії) [4, с. 2], *курок* (частина зброї) [11] та ін.

Наприклад: “Кілька разів вояк грозив йому, що буде стріляти, коли не вступиться з вікна, але він сидів спокійно, не кажучи нічого, і аж коли вояк починав кланцати курком, зіскакував з вікна і кричав: – Ну, ну, адже ж я знаю, що ти не смієш стріляти!” [16, с. 304].

6) назви осіб: *дознавач* [12, с. 107], *засуджені* [2, с. 197], *експерт, кілер, експерт-криміналіст* [5, с. 6], *криміналіст, крадій* [5, с. 6], *слідчий, потерпілий, звинувачені, (в)убивця, підсудний, свідок, затримані, оперативний працівник* [1, с. 15], *злочинець* [1, с. 15] та ін.

Наприклад: “У Чернівцях затримано групу квартирних крадіїв, які упродовж двох років зухвало діяли у місті” [5, с. 6]. Або: “Однак поки розшуковці робили свою справу, експерти-криміналісти педантично накопичували доказову базу” [5, с. 6].

7) назви галузей наукових знань: *еджескопія, криміналістична габітологія* [11], *криміналістична одорологія* [1, с. 152], *криміналістична дактилоскопія і трасологія* [8, с. 255] та ін.

Наприклад: “Криміналістична одорологія є галуззю криміналістики, присвяченою можливостям використання запаху для встановлення осіб, які цікавлять розшук та слідство” [1, с. 152]. Або: “Криміналістична трасологія вважає за об’єкти слідоутворення тільки деякі засоби вчинення злочину” [8, с. 255].

8) назви психічних або фізичних хвороб і станів людини: *абстиненція, наркоманія, агресивність, балістофобія, психоз, афект* [1; 8] та ін.

9) назви органічних чи хімічних елементів та їх сполук, а також назви лікарських препаратів, наркотичних речовин і рослин: *аргенторат* (порошок алюмінію, що використовується, для виявлення слідів пальців рук на темних поверхнях) [18, с. 22], *амонал* (вибухова речовина) [18, с. 17], *буфотенін* (хімічна сполука), *відновлене воднем залізо* (дактилоскопічний порошок) [19, с. 39], *анілін* (отруйна речовина) [19, с. 17] та ін.

10) назви облікової та звітної документації, інші види документів: *акт експертизи* (офіційний документ, у якому оформлюються результати проведення криміналістичної експертизи) [9, I, с. 30-31], *алфавітно-дактилоскопічний облік* (картотека) [18, с. 17], *альбом-реєстр* (документ, у якому здійснюється реєстрація злочинців) [13], *антропометрія* (система кримінальної реєстрації злочинців) [19, с. 18] та ін.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, способом тематичного членування криміналістичної термінології, як і будь-якої іншої, можна встановити місце кожного терміна в її цілісній структурі, виявити сукупність семантико-парадигматичних зв'язків і відношень між термінами тієї чи іншої лексико-тематичної групи та між групами, а також простежити логічну та лінгвістичну системність загалом, що розкриває шляхи подальшого дослідження термінології криміналістики. З'ясування загальних та специфічних закономірностей освоєння та функціонування термінологічних лексем у терміносистемі криміналістики, зумовлено потребами суспільства забезпечити певним кодом понять цієї конкретної сфери діяльності. Воно сприятиме упорядкуванню, стандартизації та подальшому розвитку термінолексики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахін В.П. Криміналістика: Курс лекцій. Ч. 1 / В.П. Бахін, І.В. Гора, П.В. Цимбал. – Ірпінь: Академія ДПС України, 2002. – 356 с.
2. Борисов В., Батиргарєєва В., Яковець І. До проблеми соціальної адаптації та ресоціалізації засуджених та осіб, звільнених з місць позбавлення або обмеження волі / В. Борисов, В. Батиргарєєва, І. Яковець // Право України. – 2010. – № 9. – С. 197-206.
3. Гордон Б.Е. Спектральный эмиссионный анализ и его применение в криминалистике, судебной химии и судебной медицине / Б.Е. Гордон. – К.: Гостехиздат УССР, 1962. – 304 с.
4. Заключение эксперта № 63/03-51 от 24 февраля 2006 года / НИЭКЦ при УМВД Украины в Днепропетровской области. Группа по экспертно-криминалистическому обеспечению работы Жовтневого РО ДГУ. – Днепропетровск, 2006. – 4 с.
5. Закон і порядок: “І слідчий, і криміналіст...”: Розмова з заступником міністра МВС України П.В. Колядою: [Розмову вів Юрій Сахно] // Урядовий кур'єр. – 2006. – № 124 (3289). – 7 липня. – С. 6.
6. Івченко А.О. Тлумачний словник української мови / Худож.-оформлювач С.А. Пятковка / А.О. Івченко. – Харків: Фоліо, 2001. – 540 с.
7. Коцюбинський М.М. Твори: В 2 т. – Т. 2: Повісті та оповідання (1907-1912). Статті та нариси / М.М. Коцюбинський; / Упоряд. і приміт. В.А. Зіпи; ред. тому Н.Л. Калениченко. – К.: Наук. думка, 1988. – 496 с.
8. Криміналістика: Підруч. для слухачів, ад'юнктів, викладачів вузів системи МВС України / П.Д. Біленчук, О.П. Дубовий, М.В. Салтевський, П.Ю. Тимошенко; за ред. акад. П.Д. Біленчука. – К.: Атіка, 1998. – 416 с.
9. Новий тлумачний словник української мови: 42 000 слів. У 4 т. / Укл. В. Яременко, О. Сліпушко. – К.: Аконіт, 1998. – Т. 1: (А-Є). – 910 с.; Т. 2: (Ж-О). – 910 с.; Т. 3: (О-Р). – 927 с.; Т. 4: (Р-Я). – 941 с.
10. Панас Мирний. Вибрані твори / Панас Мирний. – К.: Дніпро, 1974. – 560 с.
11. Російсько-український словник іншомовних слів / Укл. Т.П. Мартиняк; за ред. проф. Ярещенка А.П. – Х.: Прапор, 1999. – 392 с.
12. Старушкевич А. Проблема загального та окремих методів розслідування злочинів у криміналістиці / А. Старушкевич // Право України. – 2004. – № 5. – С. 105-109.
13. slovniki_ukraini: 252485 слів: [Електронний ресурс] / Інститут мовно-інформ. досліджень України; В.А. Широков та ін. – 2001-2006. – 30,7 МБ. – Режим доступу: http://narod.ru/disk/26858098000/slovniki_ukraini_3.0.rar. – Назва з екрану.
14. slovnyk_net: [Електронний ресурс]. – 2010. – 5,33 КБ. – Режим доступу: <http://slovnuk-net.livejournal.com>. – Назва з екрану.
15. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: Зб. наук. праць / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Вип. 9. – Харків: Право, 2009. – 610 с.
16. Франко І.Я. Твори в 2-х т. Т. 2. Оповідання / І.Я. Франко. – К.: Дніпро, 1981. – 495 с.
17. Шепітько В.Ю. Довідник слідчого / В.Ю. Шепітько. – К.: Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003. – 208 с.
18. Шепітько В.Ю. Криміналістика: Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український): 1 500 термінів / В.Ю. Шепітько; за ред. акад. НАН України В.Я. Тація. – Х.: Право, 2001. – 560 с.
19. Шепітько В.Ю. Криміналістика: Словник термінів / В.Ю. Шепітько. – К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2004. – 264 с.

20. Юридичний словник / За ред. В.Г. Гончаренка. – К.: Форум, 2005. – 473 с.
21. Яковлева А.М. Сучасний тлумачний словник української мови / А.М. Яковлева, Т.М. Афонська. – Х.: Торсінг плюс, 2006. – 672 с.